УДК 378.016:37:[378.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-2.29>**Н. П. Онищенко**доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Статтю присвячено проблемі обґрунтування методологічних підходів до викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у ЗВО. Зокрема, визначено такі методологічні підходи до викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів, які забезпечують оптимізацію даного процесу: системний, діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, контекстний, середовищний, студентоцентризований. Зазначено, що застосування системного підходу під час викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів дозволяє створити відповідні умови для розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості в процесі практичної підготовки вчителів, розгляд її у якості системи, що формує готовність до майбутньої професійної діяльності. Зроблено висновок, що діяльнісний підхід проявляється у мобільності майбутніх учителів, їх активності й ініціативності, а включення студентів у активну діяльність під час вивчення педагогічних дисциплін сприяє збільшенню цієї ініціативності і мобільності. Обґрунтовано, що компетентнісний підхід передбачає зміщення акценту з кількісного інформаційного накопичення знань, умінь і навичок до розвитку у студентів здатності діяти практично, застосовувати навички та досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики. Доведено, що реалізація аксіологічного підходу в практичній підготовці майбутніх учителів дозволяє розглядати її як особливу ціннісну систему, що забезпечує духовний, інтелектуальний, вольовий розвиток особистості. Зазначено, що акмеологічний підхід – це шлях професійного саморозвитку і самовдосконалення майбутнього вчителя, що має забезпечити і йому і вихованцям формування характерних (акмеологічних) якостей особистості, необхідних для майбутньої життєдіяльності. Контекстний підхід передбачає реалізацію принципів інтерактивності, проблемності, інноваційності. Обґрунтовано, що середовищний підхід дозволяє перенести акцент у діяльності викладача з активного педагогічного впливу на особистість студента в контекст формування «освітнього середовища», в якому відбувається його професійне становлення. Запровадження студентоцентризованого підходу є одним з ключових трендів розвитку Європейського простору вищої освіти, який вбачає у ньому один із основних інструментів формування успішного суспільства через виховання майбутніх лідерів, активних і відповідальних громадян.

Ключові слова: системний підхід, діяльнісний підхід, компетентнісний підхід, аксіологічний підхід, акмеологічний підхід, контекстний підхід, середовищний підхід, студентоцентризований підхід, викладання педагогічних дисциплін, професійна підготовка майбутніх учителів.

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта потребує висококомпетентних фахівців, які вміють використовувати отримані знання, вміння і навички у практичній діяльності та є конкурентними на ринку праці, про що, зокрема, зазначено у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. Із розвитком інноваційного освітнього середовища методологія освіти зазнає змін, тому що використовуються сучасні технології, застосовуються нові підходи до навчання. Тому актуальним є огляд методологічних підходів до викладання педагогічних дисциплін («Педагогіка», «Методика викладання педагогіки», «Соціальна педагогіка», «Порівняльна педагогіка» тощо) у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системний підхід в педагогіці вивча-

ють В. Афанасьєв, І. Блауберг, Е. Юдін та ін. Діяльнісний підхід у професійній освіті знайшов відображення у працях таких науковців як Л. Виготський, П. Гальперін, В. Загвязинський, Г. Костюк, О. Леонтьєв та ін. Різні аспекти компетентнісного підходу в освіті розкриваються у роботах В. Байденко, А. Вербицького, Н. Кузьміної, В. Лозової, А. Маркової та ін. Учені І. Бех, Б. Гершунський, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Ткачова досліджують аксіологічну проблематику у вищій освіті. Упровадження акмеологічного підходу в сучасну професійну освіту вивчаються Б. Ананьєвим, С. Архиповою, О. Гречаник, Г. Даниловою, А. Деркачем, Н. Кузьміною, О. Дубасенюк, Г. Коваленко, С. Пальчевським та ін. Упровадження середовищного підходу вивчають Є. Бондаревська, Л. Буєва, І. Левицька,

А. Лукіна, В. Петрівський, І. Улановська, І. Щендрік, І. Якиманська, В. Ясвін, К. Ясперс та ін.. Студентоцентризований підхід у сучасній психолого-педагогічній літературі досліджують В. Бахрушин, А. Сбруєва, Ю. Сорока, Ю. Рашкевич, Ю. Федорченко та ін. Але питання щодо обґрунтування методологічних підходів до викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів розглянуто недостатньо.

Мета статті – обґрунтування методологічних підходів до викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Методологію можна охарактеризувати як специфічну діяльну систему, що включає в себе конкретні принципи, категорії, теорії, парадигми, методи. Вона виступає як спосіб діяльності, організації діяльної системи. Методологія проявляється у системі основних положень, що є виразами її ідей, які сформульовані у вигляді методологічних підходів. Ґрунтуючись на гуманістичній парадигмі та враховуючи здобутки сучасної теорії і методики професійної освіти, визначено методологічні підходи до викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у ЗВО, які забезпечують оптимізацію даного процесу, а саме: системний, діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, контекстний, середовищний, студентоцентризований. Розглянемо ці підходи детальніше.

Системний підхід як узагальнений метод аналізу будь-якого явища знайшов віддзеркалення в психолого-педагогічній літературі (В. Беспалько, Л. Загрекова, Н. Кузьміна, Л. Рибалко та ін.). Методологія системного підходу визначається тим, що він розкриває цілісність об'єкту і механізмів розвитку, що забезпечують виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкту і зведення основних положень в єдину теоретичну картину дослідження. Отже, системний підхід дозволяє проаналізувати будь-який об'єкт як цілісну, єдину систему на основі ряду принципів: остаточної мети – функціонування та розвитку системи і всіх її складових повинні спрямовуватися на досягнення певної глобальної (генеральної) мети; єдності, зв'язаності і модульності – розгляд системи як єдиного цілого, абстрагування від зайвої деталізації за умови збереження можливості адекватного описання системи; ієрархії – виявлення або створення у системі ієрархічних зв'язків, модулів, цілей; функціональності – обов'язкове визначення функцій дослідження системи; розвитку – здатність до вдосконалення, розвитку системи за умови збереження певних якісних властивостей; децентралізації – розумний компроміс між повною централізацією системи та здатністю реагувати на

вплив зовнішнього середовища окремими частинами системи; невизначеності – непередбачуваний перебіг процесів, невідомі зовнішні впливи, випадковість тощо.

Застосування системного підходу під час викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів дозволяє створити відповідні умови для розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості в процесі практичної підготовки вчителів, розгляд її у якості системи, що формує готовність до майбутньої професійної діяльності. Зокрема, на думку науковця О. Марущак кожний навчальний предмет входить у процес професійної підготовки як його структурний елемент, а, отже, має властивості, які забезпечують його системні зв'язки на трьох рівнях: 1) кожна дисципліна, що вивчається, є самостійно існуючим явищем, якісно визначеним, має власні якісні ознаки, що відрізняють її від інших складових навчального процесу та науки в цілому (предмет, завдання, засоби пізнання, методичну базу, інформаційний та операційний склад тощо); 2) кожний навчальний предмет у межах загальної цілісності вступає у взаємодію, інтегрується з іншими елементами системи, а ті цілісності (системи менших масштабів), що виникають у результаті цієї первинної інтеграції, є взаємозалежними і мають схожі властивості за певною спільною ознакою; 3) кожний навчальний предмет інтегрується в загальну цілісність, яка в свою чергу делегує йому певні системні якості [1, с. 396].

Діяльнісний підхід в організації процесу професійної підготовки майбутнього вчителя орієнтований на розвиток самостійності студента, ефективного розв'язання професійних ситуацій. Представники діяльнісного підходу (Л. Виготський, П. Гальперін, В. Загвазінський, Г. Костюк, О. Леонтьєв та ін.) вважають, що розвиток особистості, який є складовою процесу формування професійної компетентності, відбувається у процесі долучення її до різних видів діяльності, насамперед у межах провідної діяльності, специфічної для кожного вікового періоду. Провідною метою професійної освіти згідно з цим підходом є формування готовності до професійної діяльності фахівця, його становлення у процесі професійної підготовки, що забезпечує його розвиток як суб'єкта цієї діяльності. Студент реалізується як професіонал у тій мірі, в якій він володіє своєю професійною майстерністю. На думку М. Шмир, діяльнісний підхід також реалізується шляхом розвитку мотивації майбутніх учителів як стимулюючої дії для протікання розумових процесів, яка мобілізує творчі сили на вирішення навчальних завдань [2, с. 203]. Отже, діяльнісний підхід проявляється у мобільності майбутніх учителів, їх активності й ініціативності. При тому включення студентів у активну діяльність під час вивчення

педагогічних дисциплін сприяє збільшенню цієї ініціативності і мобільності.

Наступним методологічним підходом є компетентнісний, який спрямований на комплексне засвоєння різних знань, завдяки яким майбутній учитель успішно реалізує себе в різних видах професійної діяльності, забезпечує власну спроможність відповідати новим запитам ринку праці. Різні аспекти компетентнісного підходу в освіті розкриваються у роботах ряду провідних вчених: В. Байденко, А. Вербицького, Н. Кузьміної, В. Лозової, А. Маркової, О. Овчарук та ін.

Компетентнісний підхід пов'язаний безпосередньо з ідеєю всебічної підготовки та виховання індивіда не лише як професіонала, спеціаліста своєї справи, а й як особистості, члена колективу, соціуму. Такий підхід є гуманітарним і за мету має розвиток кругозору, міждисциплінарного чуття, здатності до індивідуальних креативних рішень. Компетентнісний підхід передбачає зміщення акценту з кількісного інформаційного накопичення знань, умінь і навичок до розвитку у студентів здатності діяти практично, застосовувати навички та досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики. Перспективність зазначеного підходу полягає в тому, що він забезпечує високу готовність молодих людей до успішної діяльності в різних суспільних сферах [3, с. 2-9]. В основу компетентнісного підходу покладено наступні принципи: діагностичності (орієнтація на досягнення діагностованого результату, що проявляється у мисленні, поведінці особистості); комплексності (здатність до вирішення сукупності завдань), міждисциплінарності (врахування як освітніх, так і зовнішніх середовищних факторів і впливів); практичної спрямованості – зв'язку теорії з практикою.

Необхідність появи такого підходу обумовлена новими вимогами суспільства до молодого фахівця, який отримав вищу професійну освіту, серед яких: по-перше, наявність сформованості не просто готовності до успішної діяльності, а готовності до діяльності в постійно мінливих умовах; готовності до створення нового у своїй професійній діяльності; здатності успішно діяти, навіть в умовах відсутності готових алгоритмів дії (основ орієнтовної діяльності); вміння вирішувати проблеми, а не завдання з готовими відповідями; по-друге, компетентний фахівець з вищою освітою повинен мати уявлення не тільки про соціальну значущість своєї професійної діяльності, але й брати на себе відповідальність за свою професійну діяльність та можливі її негативні наслідки для природи, суспільства, миру на землі; по-третє, суспільство чекає від фахівця з вищою освітою як носія вільного духу демократичних переконань і гуманістичних цінностей діяльності в соціальній сфері. Отже, в результаті отримання вищої освіти

фахівець повинен стати компетентним (здатним) – успішним і відповідальним – не лише у сфері власної професійної діяльності, а й привносити позитивні зміни в суспільство. Узагальнення інформації щодо компетентнісного підходу надає можливість розглядати його як систему визначення цілей, відбору змісту, організаційного й технологічного забезпечення процесу підготовки майбутнього вчителя на основі виокремлення компетентностей, які гарантують високий рівень і результативність його професійної діяльності.

Зазначимо, що компетентність є однією із найважливіших характеристик сучасного фахівця, який готовий до відповідального та ефективного самостійного виконання власних обов'язків у професійній діяльності. У контексті викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів кожна конкретна компетентність випускника забезпечується викладанням певної навчальної дисципліни, що об'єднує відповідні модулі, а зміст цих модулів надає можливість підвищити рівень набутих компетентностей.

Підготовка майбутнього вчителя потребує аксіологічного підходу, який передбачає ціннісний спосіб вивчення процесу становлення особистості в єдності соціального і екзистенціального, в її саморозвитку. При цьому вищою цінністю стає особистість студента. У сучасних умовах економічного і духовного розвитку в Україні здійснюється переоцінка основних цінностей, переорієнтація ціннісних орієнтирів молоді. Цей процес є принципово важливим не лише для розвитку суспільства в цілому, а й для підготовки нової генерації педагогічних кадрів, бо своїм виникненням будь-яка цінність, у тому числі й цінність людини, зобов'язана потребам людей. Отже, цінності невіддільні від сучасного буття, від реальної дійсності.

Розуміння поняття «цінність» відповідає не лише на питання основної рушійної сили життєдіяльності педагога – заради чого здійснюється професійна діяльність й як вона реалізується. Сучасні вчені І. Бех, Б. Гершунський, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремінь, В. Сластьонін, Н. Ткачова та ін. розглядають засади аксіологічної проблематики в освіті як основу духовної культури майбутнього педагога.

Центральною проблемою педагогічної аксіології стає опосередкованість засвоєного фонду знань ціннісними орієнтаціями, установками майбутніх учителів. Основою для виховання покоління майбутніх педагогів і школярів є об'єктивна ціннісна реальність, що визначає фундаментальні сучасні загальнолюдські цінності («особистість», «Земля», «Батьківщина», «сім'я», «знання», «культура», «мир», «праця» тощо). Трансформація головних педагогічних і філософських ознак категорії «цінності» покладена

в основу концепції особистісно орієнтованої педагогіки і гуманістичного виховання, що засновані на єдності вільного розвитку студентів, школярів із їх педагогічним керівництвом; необхідності адаптації цілей, змісту, форм, засобів і методів виховання і навчання як у закладах вищої освіти, так і в закладах загальної середньої освіти, до особистості, індивідуальності. Звідси випливає, що педагогічна освіта має містити не лише вузькоспеціальну знанняву підготовку, а й формувати, виховувати, розвивати духовність й індивідуальність майбутнього вчителя, готувати його до життєдіяльності у мінливому світі, розвивати у нього здатність приймати ефективні рішення й аналізувати власну поведінку. Сутність ціннісних орієнтацій особистості полягає у виявленні особливого для неї змісту певних речей і явищ, що характеризують її індивідуальну свідомість, яка бере початок із суспільної свідомості.

Отже, педагогічний аспект проблеми формування ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів полягає в тому, щоб об'єктивні цінності стали суб'єктивно значущими, стійкими життєвими орієнтирами, її ціннісними орієнтирами.

Аксіологічний підхід у розв'язанні глобальних проблем вищої освіти передбачає передусім виховання гуманістичного типу особистості студента. Надзвичайно важливим критерієм гуманізації вищої освіти є не стільки набуті знання, вміння та навички, скільки усвідомлення й прийняття кожним студентом гуманістичних ідеалів, прагнення до постійного самовдосконалення [4].

У контексті дослідження постає необхідність розгляду сутності ще одного методологічного підходу – акмеологічного, що обґрунтований акмеологією, має міждисциплінарний характер, активно розробляє нові ідеї самореалізації, самовдосконалення, розвитку рефлексивності особистості. Упровадження акмеологічного підходу в сучасну професійну освіту, виявлення та використання особистісних ресурсів для досягнення успіхів у професійній діяльності вивчаються рядом сучасних дослідників: Б. Ананьєвим, С. Архиповою, О. Гречаник, Г. Даниловою, А. Деркачем, Н. Кузьміною, О. Дубасенюк, Г. Коваленко, С. Пальчевським та ін.

Серед принципів акмеологічного підходу виділяємо наступні: комплексності (інтеграція знань про прогресивний розвиток особистості, орієнтація на єдність вивчення і реального вдосконалення людини); системності (врахування системних характеристик явища в єдності різних етапів особистісного і професійного розвитку людини); суб'єктності (визначення людини як суб'єкта самовдосконалення у процесі активної діяльності); детермінізму (прагнення особистості використати свої внутрішні ресурси, орієнтація особистості в соціумі на самостійність); життєдіяльності і

оптимальності (ефективність діяльності визначається задоволеністю суб'єкта на певному етапі розвитку), операційної технологічності (забезпечення особистості знаннями і технологіями, необхідними для успішної реалізації продуктивної діяльності).

Перспективність акмеологічного підходу вбачаємо в прагненні орієнтації особистості на постійний саморозвиток, самоорганізацію і самореалізацію, що відповідає вимогам часу, необхідності досягнення найвищих результатів у майбутній професійній діяльності. О. Чорна зазначає: «акмеологічний підхід орієнтований на цілісний і стійкий розвиток освітніх систем і суб'єктів освітнього процесу в умовах цих систем. Педагог і вихованець, перебуваючи у творчій взаємодії і співробітництві, забезпечують успіх один одного в їх самореалізації, у розвитку духовно-морального потенціалу особистості» [5, с. 338].

Саморозвиток особистості, у свою чергу, розглядається як результат власної життєдіяльності особистості; її активний, самостійний стан. Усвідомлений процес розвитку, що керується особистістю, називається самовдосконаленням. В акмеології саморозвиток передбачає шлях до вищого рівня особистісно-професійного розвитку, реалізацію власного потенціалу в процесі цього розвитку. Найважливішими показниками такого розвитку є: застосування знань на практиці, здатність до планування, формування суджень, комунікації, оцінювання власних слабких і сильних характеристик, подальшого навчання і розвитку, творчості; зростання рівня умінь прояву самостійності, готовності до нових дій відповідно до загальнолюдських цінностей у процесі професійної діяльності.

Ураховуючи проаналізоване, зазначаємо, що акмеологічний підхід – це шлях професійного саморозвитку і самовдосконалення майбутнього вчителя, що має забезпечити і йому і вихованцям формування характерних (акмеологічних) якостей особистості, необхідних для майбутньої життєдіяльності. У підсумку підкреслимо, що значущими якостями сучасного учителя, користуючись «акмеологічною» термінологією, вважаємо професіоналізм особистості й можливість його самовдосконалення.

Розглянемо контекстний підхід у системі підготовки майбутніх учителів під час викладання педагогічних дисциплін. За Ю. Лопушанською контекстний підхід – це проєктування і реалізація освітнього процесу, коли за допомогою системи дидактичних форм, методів і засобів моделюються предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності, а засвоєння абстрактних знакових засобів накладено на канву цієї діяльності [6, с. 165]. Процес характеризується формуванням досвіду використання навчальної

інформації в ситуаціях, що імітують професійну діяльність. Мова йде про квазіпрофесійну діяльність студентів, тобто моделювання умов педагогічної праці, в яких майбутній фахівець на основі набутих знань і досвіду може практикуватися в успішному виконанні навчально-виховних функцій майбутнього вчителя. Отже, квазіпрофесійна діяльність виступає сполучною ланкою між власне навчальною (академічною) та навчально-професійною діяльністю.

Проблема моделювання педагогічних ситуацій є предметом вивчення у працях А. Вербицького, Р. Дорогих, В. Зінченко, В. Кузнєцова, Л. Левківського, Ю. Лопушанської, В. Майковської, В. Семиченко, Ж. Холодова, П. Щербаня та інших науковців. На нашу думку, в освітньому процесі вищої школи під час викладання педагогічних дисциплін доцільно використовувати ділові і рольові ігри, оскільки вони за своєю специфікою здатні замінювати традиційні підходи до освітнього процесу новою системою методів та прийомів навчально-виховної роботи. Зокрема, ділові ігри імітують професійну діяльність, пов'язану з процесом організації й управління освітнім процесом, тоді як рольові ігри розвивають у студентів аналітичні здібності, формують уміння приймати правильні рішення у різних психолого-педагогічних ситуаціях. Отже, вищенаведене надає можливість зробити висновок, що використання ділових та рольових ігор у освітньому процесі вищої школи є ефективними методами підготовки майбутнього вчителя до навчально-виховної діяльності.

У процесі викладання педагогічних дисциплін з урахуванням контекстного підходу орієнтуємося на такі принципи: інтерактивності – послідовного моделювання у навчальній діяльності цілісного змісту, форм та умов професійної діяльності з використанням ігрових ситуацій; проблемності – необхідності розв'язання проблемних завдань; співробітництва – визнання головної ролі спільної діяльності, міжособистісної взаємодії та діалогічного спілкування суб'єктів освітнього процесу; інноваційності – обґрунтованого застосування інноваційних педагогічних технологій в освітньому процесі ЗВО.

Тепер проаналізуємо середовищний підхід до викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. Зазначимо, що модернізація сучасної системи освіти залежить від якості та дієвості педагогічної освіти. Отже, серед педагогічних вимог до організації освітнього процесу на перший план виступає проблема створення дієвого освітнього середовища професійної підготовки майбутнього вчителя. Для вирішення зазначеної проблеми необхідним є створення механізму реальних змін у педагогічній освіті, зокрема, проєктування освіт-

нього середовища професійної підготовки, яке б спонукало до включення кожного майбутнього педагога до самостійного, особистісно орієнтованого процесу професійного розвитку.

Учені, які досліджують проблему середовищного підходу в освіті (Є. Бондаревська, Л. Буєва, В. Веснін, Л. Кепачевська, І. Левицька, А. Лукіна, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, В. Петрівський, Н. Селиванова, С. Сергєєв, І. Улановська, І. Щендрик, І. Якиманська, В. Ясвін, К. Ясперс та ін.), зазначають, що освіченість можна розуміти як накопичення багажу знань у безперервному мінливому середовищі, включаючи інформаційні та телекомунікативні середовища, що найбільш оперативно відображає соціальні зміни. Однак, як показує досвід, застосування лише інформаційних і телекомунікаційних технологій не приводить до істотного підвищення ефективності освітнього процесу та професійної підготовки фахівця. Важливим при створенні інноваційного освітнього середовища професійної підготовки є процеси гуманізації освіти, підвищення його інтегративності, розвиток креативності учасників цього середовища, що створювало б умови максимального наближення до професійного саморозвитку кожної конкретної особистості.

Саме середовищний підхід дозволяє перенести акцент у діяльності викладача з активного педагогічного впливу на особистість студента в контекст формування «освітнього середовища», в якому відбувається його професійне становлення. Під час такої організації освітнього процесу включаються механізми внутрішньої активності майбутнього вчителя у взаємодіях із усіма компонентами середовища. Чим більше і повніше особистість використовує можливості середовища, тим успішніше відбувається її вільний і активний саморозвиток.

Отже, середовищний підхід надає можливість розглядати проблеми педагогіки крізь призму багатогранності. Зазначимо, що популярність досліджень середовища в останні десятиліття, кількість наукових публікацій щодо нього у вітчизняній педагогіці та за кордоном значно зросла, що переконує у важливості впровадження середовищного підходу в практику професійної підготовки майбутніх учителів.

Сьогодні модель професійної підготовки, на думку О. Ярошинської, вимагає зміни освітнього середовища, основними його характеристиками повинні стати: концептуальна цілісність, багатоаспектність і достатність інформації, морально-ціннісна повнота, що дозволить будь-якому суб'єктові сучасного освітнього середовища створити не лише свою траєкторію навчання, а й морального виховання й розвитку; забезпечення умов спілкування на лінгвістичному, інтеркультурному, міжособистісному й етнічному рівнях [7].

Освітнє середовище професійної підготовки, стаючи фактором розвитку фахівця, підсилює інноваційний характер діяльності освітньої установи, яка, у свою чергу, підсилює динаміку інноваційної діяльності майбутніх педагогів. Важливою характеристикою інноваційного освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів є його професійна зорієнтованість, динамічність та відкритість.

Водночас середовищний підхід у вищій школі напряму пов'язаний із студентоцентрованим підходом у підготовці майбутніх учителів. Модернізація вищої освіти в Україні зумовила розвиток концепції студентоцентрованого навчання, спрямованого на формування конкурентоспроможного фахівця із індивідуальною стратегією навчання, здатного до дослідницько-інноваційного типу мислення, самостійної навчальної діяльності, безперервного професійного розвитку. Запровадження студентоцентрованого підходу є одним з ключових трендів розвитку Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), який вбачає у ньому один з основних інструментів формування успішного суспільства через виховання майбутніх лідерів, активних і відповідальних громадян.

Студентоцентрований підхід у сучасній психолого-педагогічній літературі (В. Бахрушин, А. Сбруєва, Ю. Сорока, Ю. Рашкевич, Ю. Федорченко та ін.) трактується як тип освітнього процесу, в якому особистості студента й викладача виступають як його суб'єкти, які взаємодіють на основі автономії та партнерства, підвищення відповідальності та організованості; взаємозалежності й взаємної їх поваги. Упровадження в освітній процес ЗВО студентоцентрованого підходу, на думку науковця Н. Гришиної, передбачає: застосування ефективних способів подачі навчального матеріалу з урахуванням специфіки спеціальностей; увагу до розмаїтості студентів та їхніх потреб; уможливлення гнучких навчальних траєкторій; гнучке використання різноманітних педагогічних методів; регулярне оцінювання й коригування способів подачі навчального матеріалу та педагогічних методів; можливість урахування пом'якшуючих обставин під час оцінювання знань; виховання у студентів автономності та відповідальності; уважне ставлення до співпраці зі студентською громадою; наявність належних процедур реагування на студентські скарги тощо [8, с. 14].

Зазначимо, що концептуальними засадами студентоцентрованого підходу є: конструктивізм і автономія – вибір власної, індивідуальної траєкторії освітнього процесу, врахування індивідуальних запитів і особистісних особливостей майбутніх учителів; центрованість і вмотивованість на досяг-

ненні студентами певних результатів (знання, уміння, навички, готовність до інноваційної професійної діяльності, готовність та здатність до працевлаштування); партнерство – активна співпраця із викладачами і одногрупниками.

Висновки і пропозиції. Отже, викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у ЗВО на засадах проаналізованих у статті сучасних методологічних підходів сприяє підвищенню ефективності даного процесу та оптимізації професійного розвитку майбутніх фахівців. Перспективою подальших розвідок може бути дослідження зарубіжного досвіду викладання педагогічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів.

Список використаної літератури:

1. Марущак О.В. Структура системного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів технологій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2015. № 41. С. 394–399.
2. Шмир М. Діяльнісне спрямування комунікативно-компетентісного підходу у підготовці вчителя іноземної мови. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. Вип. 3. С. 201–207. DOI: 10.31499/2307-4906.3.2019.190358.
3. Наукові підходи до педагогічних досліджень : кол. монографія / за заг. ред. В.І. Лозової. Харків : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. 348 с.
4. Вітвицька С.С. Аксиологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя. *Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал*. 2015. Вип. 10. С. 63–67.
5. Чорна О.Г. Науково-методологічні підходи щодо професійної підготовки майбутніх вчителів з безпеки життєдіяльності. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Серія: Педагогічна. 2013. Вип. 19. С. 337–339.
6. Лопушанська Ю.М. Контекстний підхід у навчанні студентів-соціологів професійній англійській мові. *Наукові праці*. Педагогіка. 2012. № 98. С. 161–172.
7. Ярошинська О. Середовищний підхід в професійній освіті: теоретичні засади та перспективи впровадження. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 4. Ч. 1. С. 104–109.
8. Гришина Н.М. Удосконалення внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти: студентоцентрований підхід. *Державне будівництво*. 2019. № 2. С. 1–18. DOI: 10.34213/db.19.02.18.

Onyshchenko N. Methodological approaches to teaching pedagogical disciplines in the process of professional training of future teachers

The article is devoted to the problem of substantiating methodological approaches to teaching pedagogical disciplines in the process of professional training of future teachers in the HEI. In particular, the following methodological approaches to teaching pedagogical disciplines in the process of professional training of future teachers have been identified, which ensure the optimization of this process: systemic, activity-based, competence-based, axiological, acmeological, contextual, environmental, student-centered. It is noted that the use of a systematic approach in teaching pedagogical disciplines in the process of professional training of future teachers allows you to create appropriate conditions for the development, self-development and self-realization of an individual in the process of practical training of teachers, considering it as a system, forms readiness for future professional activity. It is concluded that the activity approach manifests itself in the mobility of future teachers, their activity and initiative, and the inclusion of students in active activity in the study of pedagogical disciplines contributes to an increase in this initiative and mobility. It is substantiated that the competence-based approach assumes a shift in emphasis from the quantitative information accumulation of knowledge, skills and abilities to the development of students' ability to act practically, to apply skills and experience of successful actions in situations of professional activity and social practice. It is proved that the implementation of the axiological approach in the practical training of future teachers allows us to consider it as a special value system that ensures the spiritual, intellectual, volitional development of the individual. It is noted that the acmeological approach is the path of professional self-development and self-improvement of a future teacher, which must provide both him and his pupils with the formation of characteristic (acmeological) personality traits necessary for future life. The contextual approach assumes the implementation of the principles of interactivity, problematization, innovation. It is substantiated that the ecological approach allows to shift the emphasis in the teacher's activities from active pedagogical influence on the student's personality into the context of the formation of the «educational environment» in which his professional development takes place. The introduction of a student-centered approach is one of the key trends in the development of the European Higher Education Area, which sees it as one of the main tools for creating a successful society through the education of future leaders, active and responsible citizens.

Key words: *system approach, activity approach, competence approach, axiological approach, acmeological approach, contextual approach, environmental approach, student-centered approach, teaching pedagogical disciplines, professional training of future teachers.*